

הל' בישול בשבת - [א] מלאכת בישול וחימום מתכת

רב דניאל שטיין

א. משנה שבת (עג.) - אבות מלאכות ארבעים חסר אחת הזורע, והחורש, והקוצר, והמעמר, והדש, והזורח, הבורר הטוחן והמרקד, והלש, והאופה. [פרש"י - לא הוה במשכן דלא שייך אלא בפת ופת לא שייכא במלאכת המשכן, אבל כולוה קמייתא הואי בסממנין של צבע תכלת וארגמן ותולעת שני, ובגמרא פריך דשביק תנא מבשל דהוי בסממנים, ונקט אופה].

ב. גמ' שבת (עד:) - אמר רב פפא שבק תנא דידן בישול סממנין דהוה במשכן, ונקט אופה תנא דידן סידורא דפת נקט. אמר רב אחא בר רב עזרא האי מאן דשדא סיכתא לאתונא חייב משום מבשל, פשיטא מהו דתימא לשרורי מנא קא מיכוין, קא משמע לן דמירפא רפי, והדר קמיט. [פרש"י - שהשליך יתד לח לתנור חם ליבשו, שיתקשה. לשרורי - לחזק ואין כאן בישול. דמרפי רפי - על ידי חום האור והמים שבתוכו יוצאין, ולאחר שיצאו מימיו קמיט מתקשה, וכי רפי ברישא הוי בישולן].

ג. אגלי טל (פתיחה אות ה') - אך בחידושי הרב ר' אברהם בנו של הרמב"ם ז"ל הנדפסים בראש ספר מעשה רוקח וכו' זה לשונו העימור הוא מה שמקבצים העמרים חבילות חבילות וכו' וכתב רבינו האי גאון ז"ל שאלו האחד עשר מלאכות ישנן בקרבן תמיד בכל יום ובחביתי כהן גדול ובמלואים כולן מזרע וקציר.

ד. רמב"ם (פ"ט שבת ה"א) - אחד האופה את הפת או המבשל את המאכל או את הסממנין או המחמם את המים הכל ענין אחד הוא.

ה. גמ' ב"ק (ב.) - אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, אבות מכלל דאיכא תולדות, תולדותיהן כיוצא בהן, לא שנא אב חטאת, ולא שנא תולדה חטאת, לא שנא אב סקילה, ולא שנא תולדה סקילה וכו', אמאי קרי ליה אב ואמאי קרי לה תולדה הך דהוה במשכן חשיבא קרי ליה אב, הך דלא הוי במשכן חשיבא קרי לה תולדה.

ו. ירושלמי שבת (פ"ז ה"ב) - את חמי אפייה תולדה לבישול ואת אמר הכין אלא בגין דתנינן סדר עיסה תנייתה עמהן.

ז. מגיד משנה (שבת פ"ז ה"ד) - ודע שכוונת רבינו היא שכל מלאכה שהיא דומה לאב בדמיון גמור אלא שחלוקה ממנה באיכות הפעולה או באיכות הנפעל הרי זו אב כמותה אבל מלאכה הדומה לה במקצת זו היא הנקראת תולדה.

ח. כסף משנה (שבת פ"ז ה"ב) - כתב הרמ"ך תימה הוא אם כל אלו אבות אמאי חשיב ארבעים חסר אחת ה"ל לחשוב יותר מחמשים ועוד דאמרינן מלאכה דהוה במשכן חשיבא קרי לה אב דלא הוה במשכן קרי לה תולדה.

ט. רמב"ם (פ"ז שבת ה"א) - ומנין כל אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, ואלו הן החרישה, והזריעה, והקצירה, והעימור, והדישה, והזריה, והברירה, והטחינה, וההרקדה, והלישה, והאפיה וכו'.

י. רמב"ם (פ"ט שבת ה"ו) - המתוך אחד ממיני מתכות כל שהוא או המחמם את המתכת עד שתעשה גחלת הרי זה תולדת מבשל וכו' כללו של דבר בין שריפה גוף קשה באש או שהקשה גוף רך הרי זה חייב משום מבשל. [לחם משנה (שם) - דהוא סובר דכל דבר לח שמתבשל אף על פי שמתקשה חייב משום בישול דומיא דאופה ומה שאמרו בסיכתא שהוא כלי אדמה לפי דעתו ז"ל הפירוש מהו דתימא שאינו עושה שום מלאכה שהרי הם חזקים שהם מתחזקים יותר קמ"ל שחייב על הבישול מפני שבתחלה האש מרפה אותם ונעשה לח ואח"כ מקשה אותם ומש"ה חייב אבל לעולם דבכל דבר לח חייב בקישוין].

יא. חזון איש (או"ח סי' ל"ז אות י"א, וסי' נ' אות ט') - נראה דוקא קדירה של חרס ישנה מותר ליתן אבל שלא מתכת כשהיא ריקנית יש לחוש לבישול כדאיתא ברמב"ם וכו' דהמחמם את המתכות עד שנעשה גחלת הרי זה מבשל ואף אם עדיין לא נעשה גחלת נראה דאסור וכו'. ונראה דכל שנעשה יד סולדת בו יש בו משום מבשל וכו' ואפשר דאסור מה"ת כעין חצי שיעור.

יב. ס' שמירת שבת כהלכתה (פ"א הע' ס') - וצ"ע דהא הוה כחצי מלאכה ולא כחצי שיעור וכו'. ועי' שו"ת אגרי"מ (או"ח סי' צ"ג ד"ה ומה שכתבת) דדין זה לא שייך רק באש גדולה שיכולה לעשות את המתכת לגחלת וכו'. גם שמעתי מהגרש"ז אויערבך דאי הוה חשיב חצי שיעור היה צריך להיות אסור להחזיר קדירה אפילו כשיש בה רוטב אם אין היד סולדת בו וכן מה שבתוך הקדירה הוא דבר יבש והקדירה כולה נצטננה או שאזני הקדירה נצטננו כי דוקא בדרבנן אפשר לחלק בין קדירה מלאכה לריקנית, משא"כ לענין איסור של חצי שיעור וכו', וע"כ נראה דאין לאסור באופן שלא יעשה גחלת ורק באופן שיכול להפך לגחלת.

יג. גמ' יבמות (ו:) - דתנא דבי רבי ישמעאל לא תבערו אש בכל מושבותיכם מה ת"ל וכו' לפי שנאמר וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת, שומע אני בין בחול בין בשבת וכו', ת"ל לא תבערו אש בכל מושבותיכם.

יד. רמב"ם (פי"ב שבת ה"א) - המחמם את הברזל כדי לצרפו במים הרי זה תולדת מבעיר וחייב. [השגת הראב"ד] - א"א ולמה לא משום מבשל כמו סיכתא לאתונא דמרפא רפי והדר קמיט. [מגיד משנה - ומ"ש לחייבו משום מבשל אינו נ"ל שכל דבר שהוא עצמו נעשה אור ושורף אין ראוי לומר המבשל אלא מבעיר וכבר הזכירו גחלת של מתכת בלשון אש גמור וזה נראה ברור]. [לחם משנה - וקשה שהרי בפרק ט' חייב רבינו משום מבשל שכתב המחמם את המתכת עד שתעשה גחלת הרי זה מתולדת מבשל. לכן נראה דמ"ש ה"ה ז"ל דבדין הוא לחייבו משום מבעיר לבסוף שנעשה אש שכל מבשל משום הפועל הראשון דמרפא רפי חייב ודלא כהראב"ד ז"ל דסבור דלעולם אינו חייב אלא משום מבשל בלבד].

טו. חזון איש (סי' נ' אות ט') - נראה דהכונה בכאן משנה את שרש המלאכה דאם מתיך או עושה גחלת ורוצה בגחלת כגון שרוצה לעשות מקשה וכשהוא גחלת הוא רך לרקעו ולהשקיע בו צורה אז מלאכתו נקבעת לתולדת מבשל ואין כאן מבעיר וכשאין רצונו לרככו רק לצרפו ומלבנו בשביל לצרפו אז אין כאן בישול אלא מבעיר.

טז. תשו' מנחת שלמה (ח"א סי' י"ב) - ומעתה כיון שהרמב"ם פסק כר"י דמחייב גם על מלאכה שא"צ לגופה, לא מסתבר כלל לומר דמה שכתב כדי לצרף הוא בדוקא, כיון שמחייב גם אם אין צריך לגופה וכו'. וכיון שכן יכולים רק לומר דבעינן דוקא שיעור חום כזה שיהא ראוי אח"כ לצירוף דרק אז חשיב כאש אבל מהיכ"ת נימא דבעינן דוקא שיתכוין לצרף שהרי אם נאמר דאף שמחמם אותו מ"מ אין זה קרוי אש אין זה שייך כלל למלאכת מבעיר, ומה שכתב "כדי לצרפה במים בלבד" נתכוין לאפוקי אם חימם אותו כדי לחמם בו מים או למתק חרדל וכדומה דאינו צריך שיגיע לשיעור שיקרא הברזל בשם אש, אבל לא בא למעט את המחמם ברזל עד שיאדים או ילבין כדי לבשל או להאיר וכו'. ולכן נלענ"ד דלענין הדלקת חשמל כיון שהחוט שבתוך המנורה מתחמם הרבה מאד עד שהוא מלבין ומפיץ אור כ"ש דחשיב שינוי טפי וחייב שפיר משום מבעיר.

יז. גמ' שבת (מב.) - והאמר שמואל מכבין גחלת של מתכת ברשות הרבים בשביל שלא יזוקו בה רבים אבל לא גחלת של עץ, ואי סלקא דעתך סבר לה כרבי שמעון, אפילו של עץ נמי, בדבר שאין מתכוין, סבר לה כרבי שמעון, במלאכה שאינה צריכה לגופה, סבר לה כרבי יהודה.

יח. גמ' סנהדרין (עז.) - ואמר רבא זרק חץ, ותריס בידו, ובא אחר ונטלו, ואפילו הוא קדם ונטלו פטור, דבעידנא דשדייה ביה מיפסק פסקיה גיריה. [יד רמה - ולא דמיא הא מילתא לזרק בו חץ ותריס בידו דאלו התם כי סלקיה לתריס מיקמי דנימטי גירא לגביה הוא דסליקיה דאי לבתר דמטא לגבי תריס אף על גב דהוה מסליק ליה לתריס תו לא הוה אזיל גירא טפי ולא הוה מיקטיל אלא ודאי על כרחיך בדסלקיה מקמי דנמטי לגביה עסקינן ואמטול הכי פטור דכי סלקיה לאו מידי עבד].